

№ 21 (518)
Чэрвень 2014 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

👉 **Памяць: Генадзь Бураўкін і Генадзь Камель –** стар. 3

👉 **Адвечнае: і зноў гучыць «Рубон!» –** стар. 5

👉 **Спадчына: Каралеўскі бастыён ў Смаленску –** стар. 6

Маладая спеўная змена расце!

Падрабязней – на стар. 7

Тышкевічазнаўства: цікава і актуальна

З 14 па 16 мая з ініцыятывы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў былі праведзеныя V Міжнародныя Тышкевіцкія чытанні на тэму «Рэпрэзентацыя і музеефікацыя творчай спадчыны Тышкевічаў у Беларусі і Літве». Тышкевіцкія чытанні – гэта вялікі навуковы праект кафедры гісторыі Беларусі і музейазнаўства і кафедры культуралогіі БДУКіМ, які ладзіцца раз на два гады дзякуючы доктару гістарычных навук Марыі Бяспалай і доктару культуралогіі Аляксандру Смоліку.

Гэтым разам чытанні праводзіліся ў два этапы: спачатку ў Мінску, а затым у літоўскім горадзе Крэцінге ў Музеі графаў Тышкевічаў (ix былым палацы).

А. Смолік

Адзначым, што цікавасць да матэрыяльнай і духоўнай спадчыны гэтага роду ў нашай краіне пастаянна ўзрастае: на сёння адрэстаўраваныя палацы ў Валожыне і Свіслачы, адноўленыя касцёлы ў Лагойску і

Валожыне, створаныя экспазіцыі ў валожынскім, вілейскім, лагойскім і свіслацкім гісторыка-краязнаўчых музеях; тэмы, звязаныя са спадчынай графскага роду, абмяркоўваюцца на прэстыжных навуковых форумах Беларусі. І гэта нядзіўна, бо Тышкевічы займаліся дабрачыннай, мецэнацкай, навуковай дзейнасцю, унеслі вялікі ўклад у эканамічнае развіццё Беларусі, Літвы ды іншых краінаў.

Да вывучэння шматграннай дзейнасці Тышкевічаў звярталіся ў сваіх ґрунтоўных працах беларускія гісторыкі Анатоль Грыцкевіч, Генадзь Каханюўскі, Аляксандр Гужалоўскі, Гурый Барышаў і іншыя.

Прафесар А. Смолік у артыкуле «Тышкевічазнаўства ў Беларусі: здабыткі і праблемы» адзначае, што звяртацца да навуковай спадчыны Тышкевічаў пачалі яшчэ ў XIX стагоддзі: напрыклад, беларускі археолаг Адам Кіркор у артыкуле «Літовскіе древности» ў 1854 годзе.

Кандыдат гістарычных навук Г. Каханюўскі ў манаграфіі

М. Бяспалая

«Археалогія і гістарычнае краязнаўства Беларусі ў XVI – XIX стст.» прааналізаваў навуковую дзейнасць братаў Тышкевічаў. А ў манаграфіі «Руплівец нашай старасветчыны: Яўстах Тышкевіч» аўтар асвятляе краязнаўчы аспект дзейнасці выбітных асобаў.

Гісторыкі Георгій Галенчанка і А. Паўлава пісалі аб тышкевіцкіх архівах. Беларускі музейазнаўца А. Гужалоўскі прысвяціў асобную працу Віленскаму музею старажытнасцяў, дзе прасачыў працэс першай музеефікацыі матэрыяльнай і духоўнай культуры беларускага этнасу.

Знакаміты даследчык Г. Барышаў у працы «Маэнткавыя прыгонныя тэатры на Беларусі» піша пра тэатры ў Свіслачы і Плешчаніцах. А на сё-

летніх чытаннях цікавы даклад аб маэнткавай спадчыне Тышкевічаў у Свіслачы зрабіла дацэнт кафедры культуралогіі БДУКіМ Людміла Кухто. Аспірантка кафедры Ульяна Жылко напісала артыкул «Тэатр Тышкевічаў у Свіслачы як культурны асяродак канца XVIII – пачатку XIX ст.».

Выступілі таксама беларускія даследчыкі В. Вярбіцкая, Д. Смолік, П. Ігнатвіч, І. Бамбешка і іншыя.

Прафесар М. Бяспалая распавяла, як род Тышкевічаў прадстаўлены ў мемуарнай літаратуры. Магістр культуралогіі Анастасія Комлік-Ямаціна даследавала элементы старажытнай сімвалікі на гербе роду Тышкевічаў. Магістрантка кафедры культуралогіі Алена Каваленя прааналізавала твор Я. Тышкевіча «Opisanie powiatu Borysow-skiego», а ваш карэспандэнт разгледзеў гісторыю лагойскага і валожынскага касцёлаў, фундатарамі якіх таксама выступілі Тышкевічы.

Галоўны бібліяграф Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

Ксенія Суша вызначыла месца братаў Тышкевічаў у беларускіх універсальных, рэгіянальных, біяграфічных і галіновых энцыклапедыях.

Вельмі цікавыя даклады зрабілі літоўскія калегі. Намеснік дырэктара па навуковай дзейнасці Крэцінгскага музея Юліус Канарскас распавёў аб графскім родзе Тышкевічаў з Крэцінге; доктар гістарычных навук Алдона Сніткувене – аб калекцыйных зборах Мікалая Тышкевіча; гісторык культуры Анджэй Пілецкі – аб дзейнасці Яна Тышкевіча.

Па выніках канферэнцыі была выдадзена калекцыйная манаграфія, дзе змешчаныя артыкулы. Яна ўжо выклікала вялікую цікавасць у беларускіх і літоўскіх навуковых колах.

Напрыканцы канферэнцыі ўдзельнікі вырашылі і надалей праводзіць чытанні ў міжнародным фармаце, таксама з далучэннем польскіх навукоўцаў.

Павел САПОЦЬКА,
фота аўтара

Палац Тышкевічаў у Крэцінге

На тым тыдні...

✓ **22 і 23 мая** ў рамках Міжнародных Кірыла-Мяфодзіеўскіх чытанняў у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі прайшла штогадовая навукова-практычная канферэнцыя «Духоўнае адраджэнне грамадства і праваслаўная кніга». На абмеркаванні была вынесена тэма духоўна-асветніцкай працы бібліятэк Беларусі. Членамі метадычнага савета «Праваслаўнае адраджэнне грамадства і праваслаўная кніга» пад час канферэнцыі была ажыццёўлена дабрачынная акцыя «Падарым кнігі сельскім прыходскім бібліятэкам!». На канферэнцыі нарадзілася ідэя правядзення конкурсу «Бібліятэка – цэнтр духоўна-маральнай асветы» сярод бібліятэк усіх сістэмаў і ведамстваў дзяржавы, што працуюць у рамках праграмаў супрацоўніцтва з Беларускай праваслаўнай царквой. Была прадстаўленая факсімільная копія Полацкага Евангелля, а таксама новае ілюстраванае выданне Бібліі.

Рашэннем прэзідыума агульнага назіральнага савета міжнароднага дабрачыннага фонду «Сям'я – Яднанне – Айчына» былі адзначаныя ўзнагародамі актыўныя ўдзельнікі канферэнцыі: бібліятэкар прыходскай бібліятэкі г. Жабінка Вера Арбузава і загадчыца даведачна-бібліяграфічнага аддзела Маладзечанскай раённай бібліятэкі імя М. Багдановіча Таццяна Закрэўская. Медалі «За заслугі» ўручаны супрацоўніцы НББ Вользе Рынкевіч.

✓ **29 мая** ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адбыўся **вернісаж трэцяй вы-**

стаўкі мастацкага праекта «Краявіды зямлі беларускай: творы класікаў беларускага жывапісу з прыватных збораў», у рамках якога ў 2012 і 2013 гг. аматары жывапісу і прыхільнікі беларускай культуры мелі магчымасць пабачыць жывапісныя палотны, што зберагаюцца ў прыватных калекцыях.

Прадстаўленыя выдатныя працы прызнаных майстроў беларускага жывапісу 2-й паловы ХХ ст. Барыса Аракчэева, Раісы Кудрэвіч, Мікалая Дучыца, Гаўрылы Вашчанкі, Сяргея Каткова, Вячаслава Кубарава, Альгерда Малішэўскага, Івана Стасевіча, Віталія Цвіркі, Анатоля Шыбнёва ды інш. Традыцыйны, на першы погляд зусім просты, падыход да экспанавання твораў дазваляе ярка выявіць значнасць спадчыны мастакоў, для якіх Беларусь была альбо стала родным домам.

Наведаць выстаўку можна да 16 чэрвеня.

✓ У Таварыстве беларускай мовы працягвае працаваць **гістарычная школа «Гісторыя ў падзеях і малюнках»** пад кіраўніцтвам кандыдата гістарычных навук Алега Трусава. Чарговыя заняткі прайшлі **2 чэрвеня**. Яны прысвечаныя вывучэнню гісторыі Беларусі ў XVI – XVIII стст. Дэманстраваліся таксама гістарычныя фільмы, быў прадугледжаны абмен думкамі наконт сучаснага стану беларускай мовы і яе функцыянавання ў грамадстве.

Дарэчы, чарговыя разы ўдзельнікі змогуць павысіць свае веды па гісторыі Беларусі і папрактыкавацца ў веданні беларускай мовы 9, 16 і 23 чэрвеня.

Сардэчная сустрэча

Народныя музеі «Вілейшчына літаратурная» і «Ільянскія далягяды» наведалі шанюўныя госці з Вілейкі, сябры «Літаратурнай гасцёўні» Антаніна Гарчакова (аўтар паэтычнага зборніка «Душа нанізвае радкі»), Надзея Дуровіч (выбітная спартсменка), Галіна Капцюг (аўтар шэрагу артыкулаў у перыядычным друку), Зінаіда Крупская (аўтар чатырох кніг і шэрагу калектыўных зборнікаў), Марыя Лазовік (аўтар многіх публікацыяў са «Шляху перамогі»), Вера Сепселева (ленінградка-благаніца).

Паважаныя госці падаравалі нашаму музею кнігу сваіх твораў «Яшчэ не позна...», у якой, акрамя вершаў прысутных гасцей, змешчаныя творы Барыса Манцэвіча і Аляксандра Навуменкі. І кожны – люстэрка іх трапяткой, чуллівай душы, роздум над праявамі жыцця.

Дзеці не толькі з радасцю сустрэлі гасцей і зладзілі экскурсію, але чыталі іх творы, ставілі па іх сцэнка. А потым запрасілі на кубачак гарбаты, паказалі свае набыткі, прадставілі літаратурную кампазіцыю і фільм «Ільянскі пейзаж». Але самае галоўнае – гэта сардэчная гутарка прадстаўнікоў старэйшага пакалення з моладдзю.

Роза ШЭРАЯ,

кіраўнік народнага музея «Вілейшчына літаратурная»

На працягу двух дзён Касцюковіцкая зямля дыхала музыкой, паэзіяй і песняй. Менавіта тут маштабна і відэвішчна прайшло трэцяе абласное свята паэзіі і аўтарскай песні «Пісьмяноў луг».

У першы дзень для гасцей была арганізаваная экскурсія «Па шляхах вядомых землякоў». Маршрут праходзіў праз Касцюковіцкі краязнаўчы музей, Літаратурны музей Аркады Куляшова ў аграгарадку Новыя Саматэвічы і Студзенецкую святую крыніцу. Апошнім прыпынкам першага святочнага дня стаў гісторыка-культурны аб'ект «Пісьмяноў луг» на беразе ракі Бясядзь у вёсцы Бялынкавічы, дзе адбыліся Пісьмяноўскія чытання. У мерапрыемстве прынялі ўдзел ганаровыя госці свята: знакамітыя пісьменнікі-землякі, сваякі вядомых беларускіх пісьменнікаў А. Куляшова, Аляксея Русецкага, Алеся Пісьмянкава,

«На «Пісьмяноў лугу» сустрэліся ізноў...»

прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі з абласцей краіны і сталіцы, а таксама госці з суседніх Бранскай і Смаленскай абласцей Расіі. Шмат цёплых словаў, успамінаў, віншаванняў і вершаў прагучала ў гэты дзень са сцэны.

Галоўныя падзеі свята адбыліся на наступны дзень.

На цэнтральнай плошчы горада прайшло ўрачыстае адкрыццё свята паэзіі і аўтарскай песні «Пісьмяноў луг», дзе галоўнымі гераінямі былі Музы. Гасцей і ўдзельнікаў конкурсаў віталі старшыня Касцюковіцкага райвыканкама Д. Малашанка, намеснік начальніка галоўнага ўпраўлення ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Магілёўскага аблвыканкама, начальнік упраўлення культуры А. Галушка, дырэктар Магілёўскага абласнога метадычнага цэнтру народнай творчасці і культурна-асветнай працы А. Хмялюкоў і іншыя ганаровыя госці. На радзіму завітаў і пісьменнік-зямляк, ганаровы грамадзянін горада Касцюковічы Леанід Левановіч. Ён шчыра павіншаваў прысутных з гэтай знакавай падзеяй у культурным жыцці вобласці, выказаў захапленне ад пабачанага на свяце.

Праз некалькі хвілінаў на сцэне пачалося музычнае спаборніцтва паміж удзельнікамі конкурсу аўтарскай песні. Непадалёк прыцягвалі ўвагу яркімі фарбамі літаратурныя выстаўкі, якія таксама ацэньваліся прафесійным журы. Тут жа на плошчы размясцілі свае вырабы ўдзельнікі конкурсу дэкаратыўна-ўжыткавага мас-

тацтва. У гарадскім скверы, у прахалодным цяньку, працавала дзіцячая пляцоўка. Маладыя выканаўцы дарылі слухачам свае лепшыя песні, вершы і інструментальныя кампазіцыі. У гэты дзень музыка і песні не

змаўкалі ні на хвіліну. Сапраўдным падарункам для касцюковіцкіх жыхароў стала канцэртная праграма «Галасы Прыбаседдзя», дзе сваё майстэрства прадэманстравалі ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці Крычаўскага, Горацкага, Хоцімскага і Клімавіцкага раёнаў. Вечарыну паэзіі «На таленты багатая зямля» чакалі з хваляваннем і надзеяй усе ўдзельнікі конкурсу. Бо пасля тэматычнай часткі пачалася ўрачыстая цыры-

монія ўзнагароджвання пераможцаў конкурсаў паэзіі, аўтарскай песні, літаратурных выставак, дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва. Шчаслівыя ўладальнікі дыпламаў першай ступені праспявалі на «біс» свае песні, прачыталі вершы. Нечаканы і вельмі прыемны сюрпрыз для мясцовай паэтыкі Наталлі Азаранкі падрыхтаваў старшыня Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзімір Дуктаў, які абвясціў, што яна пры-

нятая ў сябры гэтай творчай арганізацыі.

Увечары касцюкаўчанаў чакаў яшчэ адзін музычны падарунак – паўтарагадзінны канцэрт калектыву «Гуляй, казак» з Мінска. Стомленыя за спякотны і багаты на падзеі дзень глядачы, зноў ажывіліся пад запальныя песні.

Наталля ДРОБЫШАВА,
намеснік дырэктара
Цэнтралізаванай клубнай сістэмы
Касцюковіцкага раёна
Фота Людмілы СМАЛЯКОВАЙ

На памяць аб сябрах

«Дык што, едем?» – чую ў тэлефоннай трубцы знаёмы хрыплаваты голас. «Калі? Дзе збор?» – пра накірунак вандроўкі нават не пытаю, бо для мяне гэта не мае значэння – пэўная, што нават у добра знаёмых мясцінах даведаюся шмат новага, пра што не прачытаеш у кнігах і не знойдзеш у інтэрнэце. Няма на мапе Беларусі такога куточка, дзе не ступала б нага гэтага апантанага краязнаўцы – **Генадзя Трахімавіча КАМЕЛЯ**, якога хочацца назваць беларускім Дон Кіхотам, для якога галоўнай мэтай было не зарабіць грошы, а пазнаёміць з жывой гісторыяй краіны праз яе носьбітаў – удзельнікаў ці сведкаў падзеяў, пра якія распавядаў.

Не памятаю, у якім годзе (але дакладна ў Ружанах), калі экскурсанты выйшлі з касцёла, ад групы аддзяліўся высокі чалавек – немалады мужчына з капой сівых валасоў, кароткімі вусамі і белаю бародкай у цёмным фетравым капелюшы. «Давайце знаёміцца: Генадзь Трахімавіч Камель, можна проста Трахімавіч», – прадставіўся ён і працягнуў мне сваю вялікую працавітую далонь. «Цікавіцеся беларускай гісторыяй і культурай? Далучайцеся да нас, не пашкадуецца!»

Сапраўды, шкадаваць не давялося. За гэты дзясятак гадоў з Трахімавічам наезджаныя і пройдзеныя сотні кіла-

высновы, што ў найбольш сканцэнтраваным выглядзе яна жыве на могільках; і калі яны неапісаныя знішчаюцца – знішчаюцца вялікія пласты гістарычнай памяці краіны. Таму заклікаў на грамадскіх асновах апісваць месцы пахаванняў, перш тыя, што плануецца пад знос.

На жаль, на многае задуманае не хапіла часу. Праз два месяцы пасля 80-гадовага юбілею, які адзначыў 29 сакавіка, сэрца яго спынілася назаўсёды.

На падыходзе да рытуальнай залы 9-й гарадской бальніцы перад развітаннем мімаволі здрыганулася: побач з Ірынай Васільеўнай (жонкай Трахімавіча) пабачыла знаёмую постаць з непакрытай белаю галавой. Да болю знаёмы незнаёмец працягнуў вялікую далонь: «Старэйшы сын Алег». Ён крыху расказаў пра бацьку.

Паводле адукацыі Генадзь Трахімавіч вайсковец – скончыў Ульянаўскае вучылішча сувязі. З першай жонкай Таісіяй Георгіеўнай пазнаёміўся ў 1958 г. ва Ульянаўскім парку культуры і адпачынку. Гэта было каханне з першага погляду. Аднак наступная сустрэча адбылася праз тры гады, бо маладога афіцэра некуды накіравалі, і стасункі з каханай працягваліся праз ліставанне. Сям'ю стварылі толькі ў 1961 г., калі 27-гадовага капітана

звольнілі ў запас. Разам з жонкай вярнуўся на радзіму і ўладкаваўся на працу рэжысёрам на вертыкальным станку. У 1965 г. нарадзіўся першы сын Алег, праз чатыры гады – Юліян. Але сямейнае жыццё не заладзілася, і Таісія ў 1971 г. з дзецьмі вярнулася на радзіму. Ужо ў даволі сталым узросце Генадзь Трахімавіч знайшоў сабе другую спадарожніцу жыцця – Ірыну Васільеўну, якая стала памагатай у

жыцці людзі, падзеяў у якіх хапіла б на некалькі чалавек. Адзін з іх – **Генадзь Мікалаевіч БУРАЎКІН**. На жаль, днямі знакамітага паэта і дзяржаўнага дзеяча пахавалі. Мы ж коратка спынімся на асноўных вехах біяграфіі, каб пераканацца ў шматграннасці асобы.

Нарадзіўся 28 верасня 1936 г. у в. Шуляціна (цяпер Тродавічы) Расонскага раёна. Па сканчэнні аддзялення журналістыкі філфака БДУ працаваў

Першыя вершы Г. Бураўкін надрукаваў у полацкай абласной газеце ў 1952 г. Пазней выйшлі кнігі «Майская просінь» (1960), «З любоўю і нянавісцю зямлю» (1963), «Дыханне» (1966), «Жніво» (1971), «Выток» (1974), «Варта вернасці» (1978), «Гняздо для птушкі радасці» (1986), «Узмах крыла» (1995), «Паміж зоркай і свечкай» (2000), кніга «Выбранае» (1998), «Чытаю тайнапіс вачэй» (2001), «Жураўліная пара» (2004)...

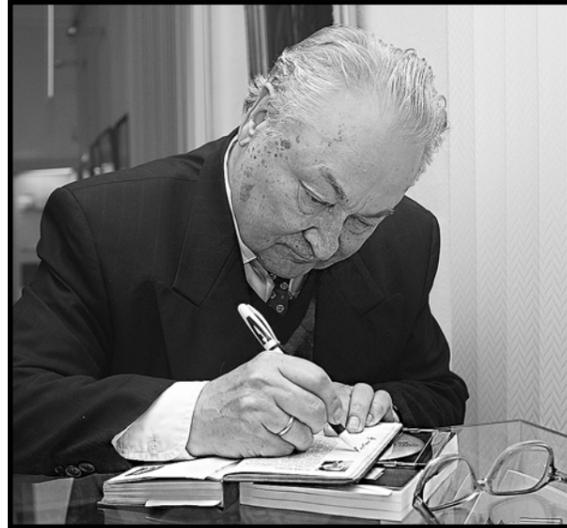
Выдаў пісьменнік таксама кнігі паэзіі для дзяцей «Тры казкі пра Зая» (1974) і «Сінія арэлі» (1987), дакументальную аповесць «Тры старонкі з легенды» (1971). Выступаў у друку з нарысамі, публіцыстычнымі ды крытычнымі артыкуламі; аўтар сцэнараў некалькіх дакументальных фільмаў, двухсерыйнага мастацкага фільма «Польмя» (1974, сумесна з У. Халіпам і Ф. Коневым). Перакладаў на родную мову вершы рускіх, украінскіх, малдаўскіх, балгарскіх паэтаў. Укладальнік кнігі «Наш Быкаў» – першай кнігі ўспамінаў пра Васіля Быкава.

За два дні да смерці Генадзь Мікалаевіч пабачыў свой апошні прыжыццёвы зборнік «Нагаварыцца з зоркамі» – вершы апошніх месяцаў.

На вершы Г. Бураўкіна напісана шмат папулярных песень («Белы снег», «Зачараваная», «Матылі», «Малітва» і інш.), выдадзены зборнік песенных тэкстаў «Табе, Беларусь» (1984). А «Калыханку» на словы Генадзя Мікалаевіча ведае, бадай, уся краіна – яна кожны вечар гучыць па тэлебачанні для маленькіх беларусаў.

Зрэшты, і ўся творчасць Г. Бураўкіна скіраваная ў будучыню, дзеля выхавання маладых беларусаў, фармання новых пакаленняў Грамадзянаў Бацькаўшчыны. І даробак Паэта, які выправіўся нагаварыцца з зоркамі, будзе вельмі дарэчным.

Беларускі фонд культуры і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» глыбока смуткуюць з нагоды смерці паэта і дзяржаўнага дзеяча Генадзя Мікалаевіча БУРАЎКІНА. Выказваем шчырыя спачуванні родным і блізкім памерлага.

у часопісе «Камуніст Беларусі», газеце «Літаратура і Мастацтва», быў карэспандэнтам газеты «Правда» па Беларусі, галоўным рэдактарам часопіса «Малодосць» (дзе друкаваў творы Васіля Быкава і Уладзіміра Караткевіча, кнігу Алеся Адамовіча, Янкі Брыля і Уладзіміра Калеснікі «Я з вогненнай вёскі»). З 1978 па 1990 г. Генадзь Мікалаевіч – старшыня Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па тэлебачанні і радыёвяшчання. Потым на дыпламатычнай працы – прадстаўнік нашай краіны пры ААН. У 1994 – 1995 гг. быў намеснікам міністра культуры і друку; з 1995 па 2001 г. працаваў у часопісе «Вожык». Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол, дэпутат Вярхоўнага Савета БССР 10 і 11 скліканняў (1980 – 1990), адзін з ініцыятараў прыняцця Закона аб мовах, старшыня ТБМ імя Ф. Скарыны, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы. Член Беларускага ПЭН-цэнтра, член Рады Беларускай інтэлігенцыі.

метраў па аўтамагістралях, вясковых дарогах і пешаходных сцежках. Гэта не былі звыклія ў разуменні звычайнага экскурсанта вандроўкі, які час ад часу глядзіць, куды паказвае экскурсавод і спажывае завучаную і адрэдагаваную інфармацыю. Вандроўкі Трахімавіча былі, як зараз кажуць, інтэрактыўнымі. Гэта быў погляд на падзеі ад іх удзельнікаў ці сведкаў. Ён распавядаў гісторыю краіны праз лёсы людзей асабіста знаёмых і незнаёмых. І ў гэтым асаблівасць і каштоўнасць яго экскурсійных праграмаў. Таму ў яго склаўся сталы касцяк аднадумцаў, якія імкнуліся атрымаць інфармацыю менавіта ад носьбітаў.

Улюбёнымі месцамі яго вандровак была родная Глыбоцкая. Пра кожны куточак яе мог распавядаць бясконца, знаходзячы ў архівах усё новае і новае звесткі. Напрыклад, гэта ён упершыню знайшоў на гарадскіх могільках магілу Мюнхгаўзена, да якой цяпер возяць турыстаў.

Трахімавіч пільна ставіўся да матэрыяльных магчымасцяў людзей; і калі кошт арэнды аўтобуса выходзіў за гэтыя межы, пачаў арганізоўваць паездкі на больш таннай электрычцы.

Пад час вывучэння гісторыі праз лёсы канкрэтных людзей прыйшоў да

арганізацыі вандровак.

Цікаваць да гісторыі і краязнаўства ў Генадзя Трахімавіча была заўсёды, а сур'ёзна займацца пачаў пад час працы кінамеханікам у шпіталі для ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны, дзе слухаў іх успаміны.

На цырымоніі развітання дзякавалі яму за тое, што адкрыў для тысячай людзей іх родную Беларусь і абудзіў цікавасць да краязнаўства. І правалі ў апошнюю вандроўку на ўлюбёную яго Глыбоцкую. Пахаваны Генадзь Трахімавіч у Глыбоцкім раёне, на могільках непадалёк вёскі Бушыкі побач з маці Нінай Арцёмаўнай.

Светлая яму памяць. Хай родная зямля, якую так любіў, будзе пухам.

Наталі КУПРЭВІЧ,

*На фота:
Генадзь Трахімавіч праводзіць
чарговую экскурсію*

Супрацоўнікі Беларускага фонду культуры і «Краязнаўчай газеты» шчыра смуткуюць з прычыны смерці даўняга чытача і аўтара газеты ды выказваюць спачуванні родным і блізкім Генадзя Трахімавіча КАМЕЛЯ.

Слонім на старых фотаздымках і паштоўках

«Я ганаруся сваім горадам. Тут жылі мае продкі, тут жывуць мае сваякі і сябры, тут знаёмыя мне да драбніц кожная вуліца, завулак, кожны помнік і твары маіх землякоў.

Гады бяруць сваё, але старажытнасць і прыгажосць ніколі не сцерці з аблічча майго Слоніма. Ён, як пісаў Уладзімір Караткевіч, як цацка на беразе Шчары. І калі я гляджу на гэтыя старыя фотаздымкі і паштоўкі, мне вельмі хочацца вярнуцца ў Слонім першай паловы XX стагоддзя і адначасова заставацца ў Слоніме сённяшнім. Таму што з гадамі мой горад па-свойму прыгажэе і маладзее.

Проста трэба адчуваць і берагчы гэтую прыгажосць і заўсёды шанаваць гісторыю роднага горада!» – напісаў Сяргей Чыгрын у прадмове да сваёй новай кнігі «Гісторыя Слоніма на старых фотаздымках і паштоўках (1900 – 1950)», якая днямі пабачыла свет у мінскім выдавецтве «Кнігазбор».

Што ж, лепш пра гэтае выданне і не скажаш. Застаецца толькі дадаць, што ў кнігу ўвайшлі 350 старых паштовак і фотаздымкаў, якія адлюстроўваюць слонімскаю гісторыю першай паловы XX стагоддзя.

Мікола
КАНАНОВІЧ

Слонім у гады Першай сусветнай вайны

(Заканчэнне. Пачатак № 20)

Рускія войскі былі не ў стане супрацьстаяць германскай арміі. Цяжкі стан Заходняга фронту апісаў заснавальнік Слонімскага рэгіянальнага музея, сам удзельнік вайны, палкоўнік царскай арміі Іосіф Стаброўскі, які камандаваў артылерыйскім дывізіёнам. Так, апавядаючы пра рознага кштату глупствы кіраўніцтва, ён адзначае, напрыклад, распараджэнне збіраць стрэльбавыя гільзы і здаваць іх у склады па кошце 80 руб. за пуд. Наступствам гэтага распараджэння стала апантаная страляніна ў акопах для фабрыкацыі гільзаў. Ці, напрыклад, пра тое, што ў тылах нейкі дасціпны вынаходнік прыдумаў спосаб выдатна чысціць самагонку, пра-

ходзілася 300, што здаліся ў палон.

7 верасня 1915 г. (26 жніўня паводле старога стылю) чатырохдзённым баі разгарнуліся ў Слоніме. Рака Шчара, праз якую рускімі войскамі пад час адступлення былі ўзарваныя ўсе масты, падзяліла дзве варажыя арміі. Пад час баёў у горадзе ўспыхнуў пажар, у выніку якога было амаль цалкам знішчанае Замосце (правабярэжная частка горада). 15 верасня немцы занялі горад і сталі яго гаспадарамі. Так пачалася акупацыя, якая доўжылася амаль 40 месяцаў.

Немцы распрацавалі шырокую сістэму падаткаў і штрафаў. Падатак браўся з плакатаў, забаўляльных відовішчаў, бальніцаў,

Немцы ў Слоніме (1915 г.)

пускаючы яе праз... супрацьзавую маску. Справа дайшла да такіх памераў, што давялося пагражаць расстрэлам кожнаму, у каго маска апынецца сапсаванай гэткай аперацыяй. Але і гэта не дапамагло: аднекуль даставалі маскі і, па выкарыстанні, выкідвалі, так што вялікае мноства іх валялася па лясках і дарогах. Аб якой рэальнай супрацьвазе можа ісці размова, калі на кожных 100 рускіх салдат, якія загінулі на полі бою, пры-

бойняў, рынкаў, за рэзанне скаціны і г.д. Акрамя гэтага, усё насельніцтва ва ўзросце ад 15 да 60 гадоў павінна было плаціць падушны падатак. На пачатку нямецкай часці вялі сябе даволі дысцыплінавана. Але калі фронт усталяваўся на лініі Браслаў – Паставы – Смаргонь – Баранавічы – Пінск, у Слоніме размясціліся ваенныя штабы, палявыя суды, лазарэты, для якіх былі патрэбныя прадукты харчавання. Пачаліся рэквізіцыі.

Палац Пуслоўскага ў Альберціне быў заняты пад рэзідэнцыю камандуючага Усходнім фронтам германскай арміі генерала Войерша, які пазней, пад час адступлення, вывез з палаца 10 партрэтаў каралёў Рэчы Паспалітай. У Альберціне размясцілася і 118-я сельскагаспадарчая калона Усходняга фронту нямецкіх войскаў, якая займалася нарыхтоўкай прадуктаў і высечкай лясоў. У сувязі з тым, што вёскі вакол Слоніма апусцелі, нямецкія акупацыйныя ўлады цягам 24 гадзінаў выселілі з горада 500 бяднейшых сем'яў у сельскую мясцовасць.

У Слоніме, як і ў шэрагу іншых прыфрантавых гарадоў, нямецкай разведкай былі адкрытыя спецыяльныя кароткачасовыя курсы (школы) для навучання шпіёнаў. Сярод «навучэнцаў» гэтых устаноў былі інжынеры, фатографы, урачы, фокуснікі, прадаўцы, артысты. Меліся нават спецыяльныя атрады са старых, калек, якія дзейнічалі пад відам жабракоў. І. Стаброўскі ў сваёй ненадрукаванай працы «Война 1914», якая захоўваецца ў Слоніміскім раённым краязнаўчым музеі, адзначае, што ў Слоніскую школу вербаваліся і маладыя прыгожыя дзяўчыны. Там яны праходзілі пад пэўнымі нумарамі, якія звычайна адзначаліся на падкладцы адзежы. Менавіта па гэтых нумарах руская разведка вызначала шпіёнаў.

У горадзе быў створаны грамадзянскі камітэт на чале з ксяндзом Рычардам Кламам. Але ўжо ў сярэдзіне 1916 г. Слонімам пачаў кіраваць ваенны бургмістр. І толькі ў сярэдзіне 1918 г. была арганізаваная гарадская ўправа з 10 мясцовых выбарных дэпутатаў.

Патрэбы фронту прывялі да таго, што ў 1917 г. немцы адкрылі ў горадзе электрастанцыю, якая ажывіла працу некалькіх майстэрняў і млына.

Нямецкія салдаты, што размяшчаліся ў Слоніме, наладзілі выпуск палявых паштовак з відамі горада, якія адсылалі дадому. На працах мясцовых фатографістаў Б. Вайнштайна і Г. Браўна, а таксама знятых самімі нямецкімі салдатамі, можна пабачыць слоніміскія вулачкі як даваенных часоў (сённяшнія Першамайская, Пушкіна, Кірава, Ру-

жанская, Камуністычная, Янкі Купалы, Хлюпіна), так і вынікі вераснёўскіх баёў 1915 г. ці пажар 22 мая 1918 г. (другі за гады вайны) і яго наступствы. Гэтыя паштоўкі ў свой час можна было набыць у слонімскай кнігарні Рыпа. Зараз яны захоўваюцца ў Слоніміскім раённым краязнаўчым музеі.

У выніку Лістападаўскай рэвалюцыі 1918 г. Германія капітулявала перад краінамі Антанты. У ноч з 13 на 14 студзеня 1919 г. нямецкія войскі пакінулі Слонім, у які ўвайшлі часці 17-й стралковай дывізіі Чырвонай Арміі.

Так для Слоніма скончылася Першая сусветная вайна, у выніку якой яго насельніцтва скарацілася з 22 тыс. жыхароў да 9-і, а горад нагадваў вялікую разбураную вёску.

Васіль ТЕРАСІМЧЫК,
гісторык,

в. Васілевічы Слонімскага раёна

Разбураны мост

Памяць пра вайну ў рэчах

«Міжнародная культурная спадчына не мае межаў, яна нагадвае пра нашыя агульныя штодзённыя патрэбы і неабходнасці». Пад такім лозунгам распачаўся маштабны беларуска-шведскі праект – выстаўка «Рэчы паміж жыццём і смерцю» з Музея Арміі (Стакгольм, Швецыя). Ініцыятарам правядзення выстаўкі ў нашай краіне выступіў Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь.

На працягу 2013 – 2014 гг. супрацоўнікамі музея вяліся перамовы аб магчымасці прыняць выстаўку ў Беларусь. Падрыхтоўчая праца перарасла ў вялікі сумесны праект тэрмінам у год, з мэтай ахапіць як мага болей зацікаўленых глядачоў і прадэманстраваць музейныя прадметы ў найбуйных гарадах краіны.

Экспазіцыя ўжо з поспехам выстаўляецца ў Гродне. З сярэдзіны ліпеня «Рэчы паміж жыццём і смерцю» будуць прадстаўленыя ў Мінску, у сценах арганізатара праекта – Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь. На ўрачыстае адкрыццё ў Мінск плануе прыехаць і шведскі партнёр – дырэктар Музея Арміі спадарыня Ева-Софі Эрнстэль. Пазней ініцыятыву экспанавання перахопіць Гомель, а за ім Магілёў і Брэст.

Выстаўка складаецца з тысячы дробных прадметаў, неабходных для выжывання ў акапах: фотаздымкі родных, лыжкі, карты для гульні, прылады для галення, музычныя інструменты, лекі, вайсковы рыштук самых розных краінаў і войнаў XX ст. Але гэта адны і тыя ж рэчы. Амерыканцы, немцы, рускія, японцы маюць адныя і тыя ж патрэбы. Гэтыя рэчы сімвалізуюць розніцу паміж жыццём і смерцю, а таксама тое, што і на вайне ёсць будні, пад час якіх салдат гатуе, сумуе, жартуе, мыецца і г.д.

Выстаўку «Рэчы паміж жыццём і смерцю» прадставілі ў Швецыі ў 2010 г. Яна ўзнагароджаная Залатой прэміяй і названая самай эстэтычнай выстаўкай года. Экспазіцыя пабывала ў Нарвегіі, Бельгіі, Польшчы.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Праект «Даследаванне і папулярнацыя культурнай спадчыны А. Сержпутоўскага»

(да 150-годдзя з дня нараджэння)

Аляксандр Сержпутоўскі, беларускі этнограф і фалькларыст, нарадзіўся 21 чэрвеня 1864 г. у в. Бялевічы (цяпер Слуцкі раён). У 1884 г. скончыў Нясвіжскую настаўніцкую гімназію, працаваў настаўнікам на Мазыршчыне і Слуцшыне. У 1904 г. скончыў Пецярбургскі археалагічны інстытут. У 1906 – 1930 гг. – служачы этнаграфічнага аддзела Рускага музея. Сябра Інбелкульту (1925 г.). Праводзіў вялікую даследчую працу. Па даручэнні Рускага музея сабраў вялікую калекцыю беларускіх матэрыялаў (этнаграфія, фальклор, фотаархіў). Аўтар нарыса «Беларусы-палешукі». Выдаў зборнікі «Казкі і апавяданні беларусаў-палешукоў» (1926), «Прымкі і забавоны беларусаў-палешукоў» (1930). Захаваўся рукапісны зборнік «Беларускія песні» з 53 тэкстамі, запісанымі ў канцы XIX ст. у Мазырскім павеце. Багатая спадчына А. Сержпутоўскага захоўваецца ў Музеі этнаграфіі і Рускім музеі (Санкт-Пецярбург), Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

Спадчына А. Сержпутоўскага ўмоўна падзяляецца на фальклорна-літаратурна-знаўчую, этнамузеалагічную і дакументальную.

У першую ўваходзяць фальклорныя тэксты: казкі, легенды, прыказкі і інш. Яны вы-

даваліся як пры жыцці А. Сержпутоўскага, так і пасля, у асноўным дзякуючы намаганням Уладзіміра Касько, які напісаў на гэтую тэму дысертацыю, біяграфічную кнігу пра Аляксандра Казіміравіча і інш. Аднак тэксталагічнага і параўнальнага гістарычнага аналізу ён не праводзіў.

Этнамузеалагічная частка спадчыны А. Сержпутоўскага ўнікальная, як і першая. Складаецца з калекцыі прадметаў, дзе акрамя матэрыялаў па Палессі – выдатная калекцыя керамікі з Полацка і інш., практычна не апублікаваная. Калекцыя налічвае больш за 1 500 адзінак захоўвання. Існуе таксама фотакалекцыя (больш за 500 адбіткаў і негатываў). Публікавалася фрагментарна і без навуковага аналізу і апісання.

Дакументальная частка – рукапісы вучонага, яго навуковыя працы, дзённікі, лісты, нататкі. Часткова апублікаваная.

Мэта праекта – творча перапрацаваць спадчыну А. Сержпутоўскага, падрыхтаваць апісанні, залічбаваць папярэднія, падрыхтаваць да выдання і апублікаваць у выглядзе шматтомніка і электронных версій.

Паводле інфармацыі ініцыятараў

Кліч «Рубон!» лунаў каля Сафії

Старажытны заклік ваяроў зямлі полацкай – «Рубон!» – загучаў зноў. 23 – 25 мая ў горадзе над Дзвіной чарговы раз прайшоў фест сярэднявечнай культуры. Сёлета тэатралізаваны паказ разгарнуўся ў гістарычнай частцы Полацка – на тэрыторыі Верхняга Замка (каля Сафійскага сабора).

Палачанаў і гасцей горада чакалі турніры развітага сярэднявечча, спаборніцтвы лучнікаў, бугурты, паказальныя выступы вершнікаў, знаёмства з побытам сярэднявечных лагераў, вы-

стаўка-продаж рамесных вырабаў, кулінарны фест, майстар-класы па рамесствах, экспазіцыя «Прылады катавання». Быў і традыцыйны штурм замка. Пагуляць у гісторыю сабралася каля 500 чалавек з 6 краінаў. З'ехаліся ваяры, музыкі, рамеснікі і кулінары з Беларусі, Расіі, Літвы, Латвіі, Украіны і Эстоніі.

У наваколлях Святой Сафії і на вуліцах старажытнага горада можна было ўбачыць рыцараў і іх найпрыгажэйшых дам, манахаў, прадстаўнікоў шляхты, рамеснікаў і чэлядзі.

«Можна смела сказаць, што фест дасягнуў еўрапейскага ўзроўню, – паведаміла ідэйны натхняльнік і галоўны рэжысёр фесту Яўгенія Кавалёва. – У нас з'явілася добрая сцэнічная пляцоўка са светладзённым экранам. У рамках «Рубона» праходзіў кулінарны фест, які з'яўляецца часткай праграмы трансмежнага супрацоўніцтва Латвія – Літва – Беларусь. Ён, дарэчы, сабраў больш за 70 удзельнікаў з Латгаль-

скага рэгіёну, а таксама з Полацкага і Мёрскага раёнаў. Пачынаючы з другога фесту мы развіваем дзіцячую пляцоўку. Сёлета ў нас атрымалася зрабіць каталку, канатную дарогу, шатры, таксама да нас прыехалі рамеснікі, якія робяць дзіцячыя цацкі. Тэатралізаваны паказ «Штурм замка» цешыла глядачоў двойчы: штурм часу ранняга сярэднявечча з абрадавай часткай і штурм позняга сярэднявечча».

Сёлета доступ у шатровы лагер быў вольны, палачане і госці горада маглі зблізку пазнаёміцца з побытам сярэд-

нявечча. Таксама для наведнікаў была арганізавана экспазіцыя «Прылады катавання», дзе кожны ахвочы мог абсалютна бясплатна патрапіць у рукі ката і зрабіць фота на памяць.

Дадамо, што ўпершыню фест сярэднявечнай культуры «Рубон» адбыўся ў Полацку ў 2008 годзе, а сваю назву атрымаў ад старажытнага баявога закліку полацкіх ваяроў, з якім яны ішлі ў атаку.

*Дзмітрый ДЗЕЖЫЦ.
Тэкст і фота (ximik.info)*

Славуцья людзі Капыльшчыны

ЛУШЧЫЦКІ Міхаіл Аляксеевіч (10.02.1919, пасёлак Калоўка Слуцкага павета Мінскай губерні, цяпер в. Калоўка Капыльскага р-на Мінскай вобл. – 10.03.1999, г. Ленінград, цяпер г. Санкт-Пецярбург), савецкі і расійскі вучоны ў галіне ваенна-марской і шпітальнай хірургіі, арганізатар ваенна-марской медыцынскай адукацыі, педагог. Доктар медыцынскіх навук (1961), прафесар (1969). Генерал-маёр медыцынскай службы (1972), галоўны хірург Ваенна-Марскога Флоту СССР (1969–1973).

У 1936 г. закончыў 10 класаў Цімкавіцкай сярэдняй школы. Паступіў у 1-ы Ленінградскі медыцынскі інстытут імя І. П. Паўлава, у 1940 г. быў пераведзены ў наваствораную Ваенна-марскую медыцынскую акадэмію. Пасля яе сканчэння (1941) атрымаў прызначэнне на Далёкі Усход, Ціхаакіянскі флот. З верасня 1941 г. – начальнік санітарнай службы 79 асобнага артыльерыйскага суганскага сектара берагавой аховы, затым – артыльерыйскага ваенна-марскога шпітальнага ўчастка ў якасці артыльерыйскага ахочага курсавога удасканалення медсаставу Ціхаакіянскага флоту. Працягваў службу ў якасці артыльерыйскага ахочага аддзялення 16 ваенна-марскога шпітальнага суганскага сектара берагавой аховы. Удзельнік савецка-японскай вайны ў 1945 г. З 1946 г. – начальнік лячэбнага аддзялення, пасля, з 1948 г., начальнік хірургічнага аддзялення 16 ваенна-

марскога шпітальнага ўчастка. У 1949–1951 гг. – слухач лячэбна-прафілактычнага факультэта Ваенна-марской медыцынскай акадэміі. Са жніўня 1951 г. – начальнік хірургічнага аддзялення 35 ваенна-марскога шпітальнага Кранштацкай ваенна-марской крэпасці.

У 1957–1961 гг. быў ад'юнктам Ваенна-марской медыцынскай акадэміі імя С. М. Кірава пры кафедры ваенна-марской хірургіі. М. Лушчыцкі выканаў кандыдацкую дысертацыю пад кіраўніцтвам прафесараў А. Бачарова і А. Смірнова. Улічваючы вялікую навуковую каштоўнасць гэтай дысертацыі і яе ўклад у фундаментальную распрацоўку праблемы холадавай траўмы, яму па выніках абароны была прысуджана ступень доктара медыцынскіх навук. З 1961 г. у распараджэнні акадэміі: перш выкладчык, затым стар-

шы выкладчык, а ў 1968 г. быў прызначаны намеснікам начальніка кафедры ваенна-марской і шпітальнай хірургіі. З 1969 г. служыў на пасадзе галоўнага хірурга ВМФ СССР. Наступныя некалькі гадоў прывёў у камандзіроўках на флатах, на вучэньнях, у акіянічных паходах. У 1973 г. прызначаны начальнікам кафедры ваенна-марской і шпітальнай хірургіі, якой кіраваў да выхаду ў адстаўку ў 1986 г.

З'яўляецца адным з арганізатараў Гародскага цэнтру гепатахірургіі ў бальніцы № 26 г. Ленінграда, узначальваў гэты цэнтр. Пры непасрэдным удзеле М. Лушчыцкага быў адкрыты вучэбны пункт у бальніцы № 14 (цэнтр гнойнай хірургіі горада), дзейнічалі вучэбныя базы кафедры ваенна-марской хірургіі ў бальніцы № 17 «У памяць 25 кастрычніка» і 1-ым Ваенна-марскім клінічным шпіталі.

Зрабіў вялікі ўклад у тэорыю і практыку ваеннай медыцынскай навукі, развіццё ваенна-марской і неадкладнай хірургіі.

Аўтар больш як 100 навуковых і вучэбна-метадычных прац, сярод якіх асобныя выданні, створаныя ў суаўтарстве: «Ваенна-марская хірургія» (1966), «Падручнік ваенна-марской хірургіі» (1977), «Вучэбны дапаможнік да практычных заняткаў па хірургіі» (1978), «Дыягностыка і лячэнне вострых хірургічных захворванняў органаў брушной поласці на караблях у моры з прымяненнем ЭВМ» (1987) і інш.

Узнагароджаны 2 ордэнамі Чырвонай Зоркі, медалямі.

ЗЯНЕВІЧ Міхаіл Вікенцьевіч (23.05.1939, в. Дусаеўшчына Капыльскага р-на Мінскай вобл.), расійскі вучоны ў галіне педыятрыі, пульманалогіі, педагог. Доктар медыцынскіх навук (1987), прафесар (1990), заслужаны ўрач Расійскай Федэрацыі (1993). Палкоўнік медыцынскай службы (1987).

Пасля заканчэння Капыльскай сярэдняй школы (1956) навучаўся ў Кіеўскім ваенна-медыцынскім вучылішчы. У 1964 г. скончыў Мінскі дзяржаўны медыцынскі інстытут па спецыяльнасці «лячэбная справа». З 1964 г. – начальнік медыцынскага пункта адной з часцей Бела-

рускай ваеннай акругі. З 1966 г. служыў у Паўднёвай групе войскаў (Венгрыя). У 1968 г. браў удзел у падзеях у Чэхаславакіі. З 1968 г. – артыльерыйскага ўзвода, з 1969 г. – камандзір шпітальнага ўзвода ўзвода асобнага медыцынскага батальёна. У 1973 г. прызначаны выкладчыкам кафедры ваенна-палявой тэрапіі ваенна-медыцынскага факультэта Томскага ваенна-медыцынскага інстытута. У 1986 г. удзельнічаў у аказанні кваліфікаванай дапамогі параненым і хворым

вайскоўцам Савецкай Арміі ў Рэспубліцы Афганістан. З 1987 г. – начальнік кафедры таксікалогіі і медыцынскай абароны ваенна-медыцынскага факультэта Томскага ваенна-медыцынскага інстытута, з 1995 па 2004 г. – прафесар кафедры ваенна-палявой тэрапіі гэтага інстытута. Затым пераехаў у Краснадарскі край, з 2004 г. працуе ў Ахтырскай раённай бальніцы № 3.

Сфера навуковых даследаванняў прафесара М. Зяневича: клініка язвы страўніка і дванаццаціперснай кішкі, паталогія ўнутраных органаў пры ўздзеянні таксічных хімічных рэчываў, захворванні ўнутраных органаў у асоб маладога ўзросту ў арганізаваных калектывах.

Аўтар больш як 220 прац, у тым ліку 10 вучэбных дапаможнікаў, а таксама навуковых публікацый: «Методыка ацэнкі экалагічных наступстваў у прамысловых рэгіёнах» (1996), «Роля фактараў імунітэту ў таксічным пашкоджанні печані» (1997; у суаўт.), «Узаемасувязь гастродуадэнальнай паталогіі, захворванняў кішачніка неінфекцыйнага генезу» (1998), «Роля псіхавегетатывных працяў у развіцці захворванняў» (1999; у суаўт.) і інш.

Падрыхтаваў 2 дактароў і 6 кандыдатаў медыцынскіх навук. Сярод яго вучняў В. Сівачанка, А. Ткач, У. Сідаровіч і інш.

Узнагароджаны знакам «Выдатніку аховы здароўя СССР» (1988), медалямі Міністэрства абароны СССР «За бездакорную службу» I, II, III ступеняў (1984, 1979, 1974), медалямі «За адзнаку ў воінскай службе» II ступені (1992), «Воіну-інтэрнацыяналісту ад удзячнага афганскага народа» (1988) і інш.

Алесь Бельскі

Каралеўскі бастыён у Смаленску

Смаленск – гэта не проста сярэднявечная фартыфікацыя, гэта спалучэнне розных фартыфікацыйных сістэмаў. Больш ранняя – мураванай сцяны з вежамі, што была ўзведзена ў канцы XVI ст. дойлідам Фёдарам Канём (прыблізна 1540 – пасля 1606), і больш позніх земляных умацаванняў. Гэта рэвеліны, што захаваліся фрагментарна ва ўсходняй частцы абарончага гарадскога пояса, і земляныя бастыённыя фартыфікацыйныя споруды – Бастыён Шэіна, што захаваліся фрагментарна, і практычна поўнасьцю захаваны Каралеўскі бастыён.

Каралеўскі бастыён сам па сабе цікавы не толькі як фартыфікацыйная сістэма. Гэтае ўмацаванне з’яўляецца матэрыяльнай спадчынай Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай, якой практычна ў Смаленску не засталася, акрамя васьмі адзінак аб’ектаў. І не толькі спадчыны матэрыяльнай, бо ў казематах Каралеўскага бастыёна ўтрымлівалі зняволеных паўстанцаў з Польшчы і нашых зямель, як у 1794, так і ў 1830 – 1831 гг.

Увогуле, фартыфікацыйная пабудова не з’яўляецца бастыёнам. Гэта замацаваны тапонім. Само па сабе ўмацаванне – земляная пяцібастыённая фартэцыя, тып абарончай сістэмы, які на пачатку XVII ст. дамінаваў не толькі ў Рэчы Паспалітай, але і ва ўсёй Еўропе. Нават Маскоўская дзяржава, нягледзячы на значнае на той час навукова-тэхнічнае адставанне практычна ва ўсіх сферах, усё часцей і часцей з пачатку XVII ст. звярталася да бастыённага тыпу фартыфікацыі.

Фартэцыя сваім узнікненнем абавязаная перыяду нашай гісторыі, звязаным са Смутным часам у Масковіі, скарыстаць які Рэч Паспалітая хацела для ўсталявання кантролю ці хаця б для аслаб-

лення свайго спрадвечнага ворага, усходняга суседа. Менавіта ў гэты перыяд, пасля доўгай аблогі і шэрагу штурмаў,

Смаленск на гравюры XVII ст.

у склад Вялікага Княства быў вернуты Смаленск. Пад час вайсковых дзеянняў за горад пад адзін з участкаў сцяны ў заходняй яе частцы была падведзена міна, і вялікі фрагмент мура з вежай былі знішчаныя выбухам. Утварыўся велічэзны пралом, але яго, яшчэ на стадыі пракладкі міны, абаронцы горада паспелі прадубляваць земляным валам і ровам, што, дарэчы, зьяло да нуля эфект выбуху. І васьмю ў 1611 г., калі Смаленск

нарэшце быў узяты нашым войскам, кароль і вялікі князь Жыгімонт III Ваза загадаў на месцы пралому збудаваць земляную пяцібастыённую фартэцыю. Праект быў вельмі хутка рэалізаваны, і ў склад умацаванняў арганічна былі ўключаныя вал і роў, узведзеныя абаронцамі горада пад час пракладкі міннага ходу.

Уключэнне бастыённай цытадэлі ў склад вонкавых гарадскіх умацаванняў – гэта не прыдумка фартыфікатараў Рэчы Паспалітай. Гэта частая практыка, як у заходняй Еўропе, так і ў нас, у Вялікім Княстве Літоў-

Абарончы мур побач з бастыёнам

канструяваны, у ім былі ўладкаваны дадатковыя казематы, парахавыя склепы, складскія памяшканні. У вайну 1812 г. цытадэль стала адным з апорных пунктаў абароны Смаленска ад войскаў Напалеона Банапарта, у якасці ваеннага аб’екта ўмацаванне выкарыстоўвалася практычна ўсю першую палову XIX ст.

У 1874 г. па загадзе смаленскага губернатара Мікалая Лапаціна на тэрыторыі былой фартэцыі, а пазней і вакол яе, быў закладзены гарадскі сад. Казематы і парахавыя склепы былі часткова пераабсталяваны пад павільёны і рэстараны, на бастыёнах узведзены альтанкі. Сад практычна адразу атрымаў назву Лапацінскага і стаў любімым месцам адпачынку смальянаў. А гісторыя ўтрымання ў казематах канфедэра-

таў і паўстанцаў з былой Рэчы Паспалітай, паданні пра зняволенне тут папличнікаў гетмана Мазепы і нават скінутага імператара Іаана Антонавіча надавала разам з фартыфікацыйным ландшафтам парку налет сваёасаблівага романтизму.

У 1950-я гг. побач з заходнімі схіламі валоў цытадэлі пачынаецца будаўніцтва стадыёна «Спартак», пры якім былі засыпаны роў і знівліраваны рэвелін з заходняга боку Каралеўскага бастыёна, знешні схіл курціны выкарыстаны як падпорная сценка для размяшчэння трыбунаў. Але, на шчасце, не была зкранутая пры ўладкаванні трыбунаў планіроўка знешніх схілаў кутніх бастыёнаў, якія сёння цудоўна «чытаюцца» і з бакоў фланкуюць месцы для гледачоў.

Прымыканне мура да земляной фартэцыі

У сучаснай культурнай прасторы Смаленска, на жаль, гістарычная тэрыторыя, дзе размешчаны Каралеўскі бастыён, з’яўляецца ўспрымаецца не як старадаўняя фартыфікацыя часоў існавання горада ў складзе Рэчы Паспалітай, а як проста ландшафтна-рэкрэацыйная зона, як Лапацінскі парк, як гарадскі парк культуры і адпачынку.

Да 1150-годдзя Смаленска былі часткова праведзеныя рэстаўрацыйна-аднаўленчыя працы як на бастыёне, так і на прылеглых мурах. У межах гэтых працаў былі ўсталяваныя стэнды, на якіх дзякуючы размешчанай інфармацыі паступова будзе ўводзіцца ў кантэкст масавай свядомасці гараджанай гісторыя гэтай часткі Смаленска, што бярэ свой пачатак у час невялікага адрэзку ў чатыры дзясяткі гадоў, калі горад развіваўся ў рэчышчы еўрапейскіх урбаністычных традыцый, традыцый магдэбургскага права.

Антон АСТАПОВІЧ,
старшыня Беларускага добраахвотнага таварыства
аховы помнікаў гісторыі і культуры

Каралеўскі бастыён на аэрафотаздымку 1941 г.

Песня ў жыцці-казцы

Нядаўна адбыўся справаздачны канцэрт фальклорнага калектыву «Мілавіца» і сямейнага клуба «Стрэчанне» Цэнтра дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі «Ветразь» Кастрычніцкага раёна г. Мінска. Калектыву створаны ў 1990 г. выдатнай спявачкай і настаўніцай, яркім мастацкім лідарам Марыяй Снітко. Калектыву «Мілавіца» сёння ўключае ў сябе рознаўзроставае творчыя групы: «Зярыяты» (дзеці 5 – 6 гадоў), «Парасткі» (дзеці 7 – 10 гадоў), «Журавінка» (падлеткі 11 – 17 гадоў) і сямейны клуб «Стрэчанне» – творчая майстэрня бацькоў. Рэпертуар калектыву вельмі багаты: песні, абрады, побытавыя танцы, гульні і гульнівыя карагоды. Варта адзначыць выдатных супрацоўнікаў «Мілавіцы» – канцэртмайстра Алеся Булойчыка, настаўніка па беларускіх народных інструментах Аксану Ровенскую, этнахарэографа Міколу Козенку, супольная творчасць якіх дапамагла памастацку праявіцца неардынарнаму і для Мінска, і для Беларусі фальклорнаму калектыву.

Найбольш кранулі аўдыторыю тэмы вяснавага абрадаў, фрагмент народнага вяселля, блок казацкіх песень. Асобна прагучала ў фінале вайсковая тэматыка. Выконваліся творы як а'capella, так і з музычным суправаджэннем баяна, барабана, дудак. Пад час

канцэрта глядачы пачулі інструментальныя найгрышы на гармоніку, барабане і дудках, былі віртуозна выкананыя побытавыя танцы і танцавальныя трыпціхі.

Словы падзякі выказалі «бацькі» ўдзельнікаў калектыву: дырэктар ЦДАДІМ В. Румавы, прафесар кафедры этналогіі і фальклору БДУ культуры і мастацтваў А. Рагуля і старшы выкладчык гэтай установы Т. Пладунова, а таксама студэнтка Ю. Бялько, якая займалася з гуртом пад час педагагічнай практыкі. Не магу не ўзгадаць словы-пажаданні А. Рагулі: «Атмасфера, якую творыць калектыву, – гэта атмасфера, выпрацаваная тысячагоддзем. Пануе пачуццё роднасці, годнасці і ўзаемнай увагі. Сённяшні канцэрт – гэта песня ў жыцці-казцы. І хочацца, каб гэта казка ніколі не ператварылася ў пустыню».

І сапраўды, пакуль будучы жыць такія сапраўдныя аматары народнага мастацтва, будзе жыць і наша спадчына – адметная і прыгожая. Таму пажадаем калектыву творчага натхнення, плённай працы і спадзяемся, што ён будзе ўтрымліваць свой стыль і творчую накіраванасць надалей.

Ганна БЯЛЬКО,
студэнтка кафедры этналогіі і фальклору
БДУ культуры і мастацтваў

Наш календар

Песні скрыпача самавука і віртуоза

Ёсць песні, што праз нейкі час пачынаюць жыць сваім жыццём. Нават паважаныя дзедныкі пазначаюць «словы ці/і музыка народныя». У розныя часы перапяваюцца пасвойму, з'яўляюцца або прападаюць куплеты... І вялікі гонар, калі твор успрымаецца народным. Паэту Адаму Русаку ў гэтым плане пашчасціла. Варта нагадаць хаця б славу, легендарную «Бывайце здаровы». Варыянтаў яе выканання і тэкстаў – дзясяткі.

Коротка згадаем асноўныя вехі жыцця песенніка. **Адам РУСАК** нарадзіўся 24 мая 1904 г. у в. Пясочнае непадалёк горада Капыля. Ягоны дзед быў жанаты на прыгажуні-малдаванцы, надзвычай музыкальна асобаю быў бацька Адама Герасімавіча. З васьмі гадоў хлопчык пачаў зарабляць на хлеб, граючы на скрыпцы на вяселлях ды вечарынках. Акурат тады ён імправізаваў, мяняў музычныя блокі, змяняў тэксты.

Па сканчэнні Пясочанскай пачатковай школы працаваў на гаспадарцы. У 1922 г. паступіў у Мінскі будаўнічы тэхнікум, але неўзабаве пакінуў вучобу і паступіў у Беларускі музычны тэхнікум (які скончыў у 1930 г.); адначасова служыў музыкам у Чырвонай Арміі (1928 – 1930). А ў 1934 г. скончыў Ленінградскую кансерваторыю. Быў салістам аркестра Ленінградскага Малога опернага тэатра, Белдзяржфілармоніі. Пачаў друкавацца ў 1927 г., у 1946 г. выйшаў зборнік паэзіі «На родных палатках». Потым выйшлі кнігі «Песні і вершы» (1951), «Пад голас баяна» (1957), «Толькі з табою» (1960), «Звонкія крыніцы» (1965), «Выбранае» (1972), «За-красуйся, Нёман» (1978), «Песні на словы А. Русака» (1980), «Засцілайце сталы» (1984), «Дружбакі» (1987), «Песні радасці». Аўтар кніг вершаў для дзяцей «У Буслыўцы» (1967), «Добра ведаю ўрок» (1981). З 1939 г. – сябра Саюза пісьменнікаў БССР. Творы паэта перакладзілі на ўкраінскую, рускую ды інш. мовы.

Многія вершы А. Русака сталі вядомымі песнямі: «Бывайце здаровы», «Толькі з табою», «Не шукай» (усе – музыка Ісака Любана); «Дняпро» і «Не за вочы чорныя» (музыка Юрыя Семанякі); «Лясная песня» (інш. назва «Ой, бярозы ды сосны, партызанскія сёстры») і «Па-над лесам, па-над борам» (музыка

Уладзіміра Алоўнікава); «Узнялося сонца яснае» (музыка Дзмітрыя Лукаса); «Дзе ты, зорка мая» (музыка Ігара Лучанка) ды інш.

Верш «Бывайце здаровы» напісаны ў 1936 г. па вяртанні з роднай вёскі ў Пецярбург. Для першай часткі песні (магчыма, падсвядома) кампазітар Любан скарыстаў беларускую народную песню «Вярба, вярба», а другая заснаваная на мелодыі старажытнай народнай вясельнай песні, што мае танцавальны характар. Сярод першых выканаўцаў – народная артыстка БССР Ларыса Александроўская (праспявала яе 15 чэрвеня 1937 г. для дэлегатаў з'езда камуністычнай партыі Беларусі) і Леанід Уцёсаў. 1 студзеня 1937 г. у газеце «Правда» з'явілася версія ў рускім перакладзе Міхаіла Ісакоўскага і некаторы час лічылася народнай (бо аўтарства не было пазначанае). Ісакоўскі фігураваў у розных расійскіх выданнях як аўтар перакладу, а Любан – аўтар музыкі. Неўзабаве адбылося пасяджэнне Саюза пісьменнікаў Беларусі, на якім аўтарства А. Русака было даказанае, і ў 1940 г. М. Ісакоўскі да-слаў яму ліст з прабачэннямі. Найлепшае даследаванне гэтага твора правёў Іван Цішчанка, аўтар кнігі «Жыццё ў песні», што выйшла пры жыцці паэта-песен-

ніка. Адзін асобнік падараваў сям'і Русакоў «на добры ўспамін з пажаданнем шчасця».

Заслужаны дзеяч культуры БССР (1964). Уганараваны шэрагам дзяржаўных узнагародаў.

Памёр 21 сакавіка 1987 г. Пахаваны ў роднай вёсцы Пясочнае. Імем А. Русака названы вуліцы ў Пясочным і Капылі. На будынку школы, дзе вучыўся паэт, і на доме ў вёсцы Малінаўка, дзе ён жыў, усталяваныя мемарыяльныя дошкі.

І ўрэшце – падамо адзін тэкст. Калі беларуская і рускамоўная версіі чытачам добра вядомыя, то варыянт паўднёвых суседзяў у нас амаль невядомы. Падаем яго напрыканцы тэксту. Дадамо, што доўгі час песня і там лічылася народнаю.

*Бывайце здарові,
Жывіце багата,*

*А ми вже поїдем
До нашої хати.
До нас заїжджайте,
Ми раді вам будем,
І вашої ласки
Повік не забудем.*

*У вашому краю
Широкоє поле,
Нехай же на щастя
Цвіте ваша доля!
Нехай в ваших ріках
Шумлять буйні води,
Щоб плавали з криком
Гусей хороводи.*

*Хай жито у полі
Хвилює, як море,
Хай буде доволі
І сала в коморі.
Щодня у капусті
Щоб плавала шкварка,
А часто до шкварки
Траплялась і чарка.*

*І ще вам бажаем
Прайткі до хати,
Хай буде щороку
У вас по дитяти.
Коли ж вам на щастя
І двоє прибуде,
Ніхто вас не скривдить,
Ніхто не осудить.*

*Дорогу ми знаєм
До вашої хати,
І будемо в гості
До вас наїжджати.
Чи то на родини,
Чи то на весілля,
Возить короваї,
Як сонечко, білі.*

Падрыхтаваў Уладзімір ПІРОГ

Водгулле публікацыі

(Заканчэнне. Пачатак у № 20)

Трупёрда – дзямбала баба	(няма адпаведніка) таўстуха
Турок (мядзведка)	турчок
Уклець (абгарнуць кніжку)	абкласьці
Уступіцца	заступіцца
Біць касу (кляпаць)	біць
Ухналь (цвік для падковы)	(ухналямі звалі толькі маскалі)
Халадзёнка (сырая вада для піцця)	сырая вада (не гатаваная)
Хрыпа (ахрап'е)	ахрап'е; хрыпа – толькі ў мас-калёў
Хукаўкі (пара з роту)	пара з губы
Цагельня (кірпіч)	цагельня (завод), цэгла
Церушыць	церушыць: 1) растрасаць се-на; 2) абцярабляць каласкі
Цюкаць (нацкоўваць сабаку)	цюкаць – секчы сякерай, а сабаку – цкаваць
Цюпіць – крышыць хлеб у чашку	крышыць хлеб у міску, але рабіць цюпанку
Чацьвярык – мерная дзешка	мералі гарцам
Чашка	міска
Чмут – халтама, хітры	чмуціць, абманаваць
Шайка	шайка: 1) драўлянае вядро несці свіням; 2) банда
Шлыкнучь	шмыгнуць
Штырнучь (штурхнучь)	штурнучь, штурхнучь
Шчыт (каля печы)	шчыт – невялікая печка толькі для абагрэву; пліта – для прыгатавання ежы
Юдаш (лаянка)	Юдаш – распаўсюджанае прозьвішча
Якатаць (енчыць)	якатаць – адчайна енчыць
Ясны – бліскучы	ясны колер, ясны дзень.

Імёны, звароты

Мужчынскія імёны

Алёкса, Амільян, Базыль, Бора, Борка, Васіль, Валоцька, Віцька, Грышка, Даніла, Дзіма, Захар, Зьмітрок, Зыгмусь, Ігнат, Касьцюк, Косьця, Казік, Казок, Коля, Лаўрэн, Лявон, Лукаш, Люцыян, Мацей, Мікола, Мікіта, Мішка, Олік, Паўлюк, Пётра, Пеця, Ромка, Рыгор, Сымон, Саўка, Славік, Сьцёпка,

Тадзік, Тофця, Толік, Толя, Цімка, Піліп, Фама, Хомка, Хведар, Франак, Чэсік, Юзаф, Юстын, Юрка, Ягор, Якуб, Янка, Яшка.

Жаночыя імёны

Анна, Ганна, Гануся, Анюта, Нютка, Нюша, Агата, Алёна, Анеля, Алеся, Аўдакея, Барбара, Валя, Вікця, Вольга, Гэля, Дарка, Зіна, Зінка, Зося, Ізя, Кастуся, Крыся, Лена, Ліза, Люда, Люся, Лёлька, Ліцька, Люба, Марыля, Марыся, Мар'яна, Насьця, Поля, Проска, Прузына, Рая, Саша, Тацяна, Таня, Тэклія, Фроська, Фруза, Юста, Ядзя.

*Уладзіслаў
ЛЯСКОЎСкі,
краязнаўца,
г.п. Шаркаўшчына*

Чэрвень

18 – Янчанка Алег Рыгоровіч (1939 – 2002), беларускі і рускі арганіст, кампазітар, педагог, арганіза-тар і першы дырыжор Мінскага камернага аркестра, народны артыст Расіі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1984) – 75 гадоў з дня нараджэння.

19 – Быкаў Васіль Уладзіміравіч (1924, Ушацкі р-н – 2003), народны пісьменнік Беларусі, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Якуба Коласа (1964), Дзяржаўнай прэміі СССР (1974), Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа (1978), Ленінскай прэміі (1986), расійскай прэміі «Трыумф» (1999), герой Сацыялістычнай Працы (1984) – 90 гадоў з дня нараджэння.

20 – Іаан (свецк. Варанец Іван Васільевіч; 1864, Крупскі р-н – 1937), праціерэй, новапакатнік Мінскай епархіі Беларускай Праваслаўнай Царквы – 150 гадоў з дня нараджэння.

20 – Раеўскі Валерый Мікалаевіч (1939, Мінск – 2011), беларускі рэжысёр тэатра, педагог, народны артыст Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1985), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1988), спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусі (2002) – 75 гадоў з дня нараджэння.

20 – Сяргейчык Цімафей Мікалаевіч (1899 – 1977), беларускі акцёр, народны артыст Беларусі – 115 гадоў з дня нараджэння.

21 – Говар-Бандарэнка Уладзімір Міхайлавіч (1914, Рагачоў – 1988), акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

21 – Сержпутоўскі Аляксандр Казіміравіч (1864, Слуцкі р-н – 1940), беларускі этнограф і фалькларыст, мовазнаўца, правадзейны член Інбелкульту – 150 гадоў з дня нараджэння.

23 – Адамюк Эміліян Валянцінавіч (1839, Гродзенская губ. – 1906), урач, адзін з заснавальнікаў айчыннай афтальмологіі – 175 гадоў з дня нараджэння.

23 – Беларуская аперацыя 1944 г. («Баграціён»), шырокамаштабная наступальная аперацыя Савецкай Арміі па вызваленні Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў – 70 гадоў ад пачатку.

24 – Літаратурны музей Кузьмы Чорнага (в. Цімкавічы Капыльскага р-на; 1964), філіял Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры – 50 гадоў з часу адкрыцця.

25 – Бечык Варлен Леанідавіч (1939, Мінскі р-н – 1985), літаратурнаўца, крытык – 75 гадоў з дня нараджэння.

25 – Маладзечанская настаўніцкая семінарыя (Маладзечна; 1864 – 1920), сярэдняя спецыяльная навучальная ўстанова для падрыхтоўкі настаўнікаў пачатковых народных вучылішчаў, адна з першых у Расійскай Імперыі – 150 гадоў з часу заснавання (адкрытая 08.11.1964).

25 – Нацыянальная кніжная палата Беларусі (Мінск; 1924), цэнтр дзяржаўнай статыстычнай інфармацыі ў галіне кнігавыдання, нацыянальны архіў друкаваных выданняў, інфармацыйна-бібліяграфічны і інфармацыйна-аналітычны цэнтр, цэнтр стандартызацыі ў галіне выдавецкай справы, паліграфіі і бібліяграфіі Беларусі – 90 гадоў з часу прыняцця пастановы аб стварэнні.

26 – Градаў Юрый Міхайлавіч (1934), заслужаны архітэктар Беларусі, лаўрэат Ленінскай прэміі (1970) – 80 гадоў з дня нараджэння.

27 – Карамзаў Віктар Філімонавіч (1934, Чэрыкаў), беларускі пісьменнік, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя К. Каліноўскага (1990) – 80 гадоў з дня нараджэння.

29 – Левін Барыс Міхайлавіч (1914, Віцебск – 1990), акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

30 – Бабруйскі краязнаўчы музей (Бабруйск; 1924), установа культуры – 90 гадоў з часу заснавання.

Дачакаліся канікулаў!

Лета – гэта адпачынак у дарослых і доўгачаканыя канікулы ў дзяцей. Гэта вольны час, сябры, забавы. І калі як не летам паганяць на веліку, паплаваць ў рэчцы, параніць калені, парваць штаны, злазіць у суседскі сад па яблыкі. А для бабуляў-дзядуляў, татуляў-мамуляў надыходзіць час хваляванняў і праблемаў. Бо самае галоўнае – не дапусціць, каб з любімым дзіцяткам нешта здарылася. Давайце ж яшчэ раз узгадаем пра небяспеку летняга адпачынку ў вёсцы і на лецішчы ды разам пастараемся пазбегнуць непрыемнасцяў.

• У вёсцы ў бабулі літаральна ў першыя дні канікулаў «гарадскія ўнукі» ўзялі запалкі і за гарадам распалілі вогнішча – падсмажыць хлеб. Заднаго боку пуня, здругога – павецы, за некалькі крокаў – пчальнік. Шызы дымок своечасова ўбачыў сусед, і ўсёй кампаніі давалося бегчы з усіх ног па хатах. Атрымаў па заслугах і той, хто прынес запалкі, і падпальшчык, і зіральнікі.

• Адпраўляючы дзяцей у вёску ці на лецішча, яшчэ раз нагадайце ім пра небяспеку гульні з запалкамі, захоўвайце іх у недаступных для дзяцей месцах, не дазваляйце карыстацца газавымі прыборамі, паўтарыце з дзіцем нумары тэлефонаў экстранных службаў.

• На суседняй вуліцы поўным ходам ідзе будоўля дома. З раніцы да вечара на участку працуюць будаўнікі. Як толькі яны сыходзяць, падцягваюцца дзеці. Лепшага месца для гульні не знайсці – тут ёсць куды залезці, праз што пераскочыць, а як цікава пагуляць у квач... Забаранілі дзецям гуляць на будоўлі толькі тады, калі Ваня падварнуў нагу, а Даша разбіла калена.

• Дарагія дарослыя, калі вас чакае працяглае будаўніцтва ці рамонт, адгарадзіце небяспечныя ўчасткі. Прылады і матэрыялы прыбірайце ў недаступныя для дзяцей месцы, дастаючы іх па меры неабходнасці. Тлумачце дзецям, што гульні на будоўлі небяспечныя, могуць прынесці траўмы і боль.

• Дзятва шумнай чарадой выправілася на возера. Бабуля Ягора пайшла следам – за сваім прыгледзець, ды і на суседскіх, калі што якое, прыкрыкнуць. Быццам і глыбіня ў возеры – вераб'ю па калена, ды толькі летась нацяпеліся ўсе страху, калі чатырохгадовае дзіця, якое адпачывала на возеры разам з маладымі бацькамі, боўтнулася ў ваду і ледзь не патанула.

• Вось і яшчэ адна парада – не адпускайце дзіця купацца аднаго. Будзьце ўдвай пільныя, калі дзіця плавае з надзіманым кругам. Не дазваляйце дзіцяці купацца больш 10 хвілінаў, ныраць у незнаёмых месцах, дурэць на вадзе.

• Вёска – гэта не толькі адпачынак, але і догляд за садам і гарадам. Калі вы апрацавалі гародніну хімікатамі, то абавязкова акружыце тэрыторыю якой-небудзь агароджай і даходліва растлумачыце дзіцяці, што заходзіць туды забаронена, а тым больш зрываць і каштаваць усё тое, што зелянее, жаўце ці чырванее ў агародзе. Прыбярыце лекі і хімічныя рэчывы, неабходныя як для саду-гароду, так і для побытавых патрэбаў, у недаступныя для дзіцяці месцы. Паклапаціцеся пра тое, каб на участку не было атрутных раслінаў. Калі недалёка знаходзіцца лес, пакажыце і раскажыце дзіцяці, якія расліны і ягады нельга чапаць і тым больш есці.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС г. Мінска

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НАВАРЫ – тое, што і неўры (грэч. Neuroi). Старажытныя плямёны, якія, на думку некаторых гісторыкаў (П. Шафарыка, Л. Нідэрле ды інш.), былі продкамі славянаў. Паводле грэчаскага гісторыка Геродота і рымскага гісторыка Пталемея ў VI – V стст. да н.э. жылі ў верхнім цячэнні Днястра, Паўднёвага Буга і басейне Прыпяці.

НАВАСЕЉЛЕ, уваходзіны, узліны – сямейная ўрачыстасць з нагоды перасялення ў новы дом (хату, кватэру). Звычайна запрашаюць родных, сваякоў, суседзяў, сяброў. Віншуюць гаспадароў, госці ўручаюць ім падарункі. У вёсцы раней прыносілі з сабой зерне (пераважна жыта), печаны хлеб, сала, каўбасы і інш. прадукты. У наш час дораць прамысловыя тавары, прадметы народных промыслаў. Пераступваючы парог, некаторыя госці кіда-

юць на падлогу манеты, чым жадаюць дабрабыту ў доме. Перад засяленнем (іншы раз паводле традыцыі за суткі да пераезду) многія гаспадары пускалі ў хату ката ці пеўня, якія выступалі як абярэгі ад хваробаў і смерці членаў сям'і. Элементы навасельля – агледзіны жылля, святочнае застолле, танцы і інш. забавы.

НАВОЎ – пярэдні і задні (для тканіны і для асновы) валікі ў кроснах. Навой для асновы на канцах меў 2 кругі для затрымання ніткаў і патаўшчэнне (злева), для палатна – толькі патаўшчэнне (справа). У іх рабілі скразныя адтуліны, у якія ўстаўлялася палачка-прытужальнік для замацавання навою, адвівання і раўнамернага нацяжэння асновы, навівання палатна.

НАВОША (Нявон; ? – паміж 1525 і 1552 гг.), беларускі мастак. Працаваў у Давыд-Гарадку і

Пінску. Прыдворны жывапісец пінскага князя Фёдора Яраславіча. Пісаў абразы, ствараў насценныя размалёўкі ў царквах. Мяркуюць, што ён размалёўваў княжацкі палац Пінскага замка.

НАВУКОВАЕ КІНО – галіна кінематаграфіі. Развіваецца ў чатырох кірунках: навукова-папулярнае (папулярныя ведаў сярод шырокага кола глядачоў), навучальнае (выкарыстоўваецца ў працэсе навучання і арыентацыі на вузках спецыялізаваную аўдыторыю), навукова-вытворчае (прапаганда новай тэхнікі і прагрэсіўных метадаў працы ў народнай гаспадарцы; арыентацыя на масавую, але спецыялізаваную аўдыторыю), навукова-даследчае [сродак навуковага даследавання; падзяляецца на два віды: навукова-даследчы фільм (вынік кінематаграфічнага даследавання – навуковыя матэрыялы, створаныя пры дапамозе спецыяльнай кінаапаратуры) і навуковае дакументацыя (дакладнае візуальнае адлюстраванне той ці інш. з'явы прыроды, лабараторнага доследу)]. Навуковае кіно выкарыстоўвае спецыфічныя сродкі выразнасці дакументальнага, ігравога і мультыплікацыйнага кіно.

Першыя даследчыя здымкі паслядоўных фазаў руху жывёлаў і нябесных святлаў зробленыя ў 1870-я гг. З 1897 г. навукова-асветныя і навучальныя фільмы ствараюцца ў Францыі, Англіі і Расіі. У пач. XX ст. пачалася вытворчасць відэавых, навукова-асветніцкіх, этнаграфічных сюжэтаў на прамысловую і тэхнічную тэмы. Пачаткам беларускага навуковага кіно былі «культurfільмы»: «Меліярацыя БССР» і «У здравым целе – здаровы дух» (сярэдня 1920-х гг., рэж. М. Лявонцёў). У наступныя гады засвоеныя ўсе яго віды; галоўнай тэмай у 1940 – 1950-х гг. стала папулярныя ведаў аб родным краі. Фільмы 1960-х гг. у асноўным спазнавальныя. З 1970-х гг. пераважаюць фільмы пра народную гаспадарку, ахову прыроды, тэхнічны прагрэс і людзей навукі. У БССР навуковыя фільмы стваралі Мінская студыя кінахронікі, кінастудыя «Беларусьфільм», Мінская студыя навукова-папулярных і хронікальна-дакументальных фільмаў, з 1968 г. ствараюцца вытворча-творчым аб'яднаннем «Летапіс» кінастудыі «Беларусьфільм».